

POROČILA IN OCENE – REPORTS AND REVIEWS

USKLAJENO – UMETNOSTNA POLITIKA NACIONALSOCIA- LIZMA NA DUNAJU

V Muzeju mesta Dunaj so pripravili razstavo, ki je obiskovalkam in obiskovalcem približala umetnike, umetnine, omejitve, zahteve in umetniški okus iz časa nacionalsocialističnega režima 1938–1945 v avstrijski prestolnici

Kot opisujejo avtorji razstave, je po nemški priključitvi Avstrije 12. marca 1938 nacionalsocialistični režim prisilno ukinil vsa obstoječa umetniška združenja. V skladu z zakonodajo je nadzor nad umetniki in umetniškim dogajanjem prevzela *Zbornica upodabljajočih umetnosti Tretjega rajha* (Reichskammer der bildenden Künste). Članstvo je bilo za vse umetnike obvezno in pogoj za nadaljevanje njihovega ustvarjalnega dela. Osebam judovskega rodu, politično drugače mislečim in umetnikom avantgarde je bilo članstvo onemogočeno. Dokumenti okoli 3.000 umetnikov, ki so bili člani zbornice, so se ohranili in strokovnjaki so jih tokrat prvič natančno preučili. Nova odkritja so izredno zanimiva. Obiskovalci lahko v času razstave tudi sami brskajo po arhivu in bolje spoznajo politične strukture oblasti, postopke, mreže in umetniško stališče nacionalsocialističnega režima tako do akterjev kot umetniških del. Delo ustvarjalcev in

tudi takratno politično propagando pojasnjujejo tudi izvirni predmeti. Na osnovi devetih usod posameznikov pa so prikazane posledice vsiljenega usklajevanja na področju upodabljajočih umetnosti.

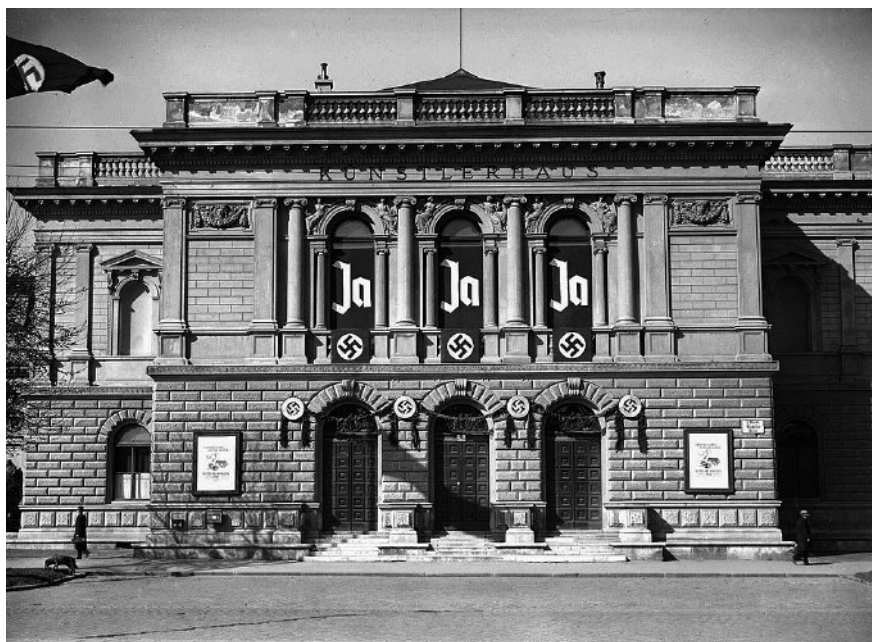
Razstava pomembno sooblikuje jasnejšo podobo avstrijske prestolnice in države po priključitvi k nemškemu rajhu marca 1938. Republika Avstrija se je vse do devetdesetih let minulega stoletja razglašala za prvo žrtev nacionalsocializma in ta paradigma marsikje še vedno ostaja. Je pa res, da je tudi avstrijsko zgodovinopisje že pred časom priznalo skupno odgovornost državljanz Avstrije pri izvajanju nacionalsocialistične politike in pri holokavstu. Več kot 110.000 Avstrijcev je bilo med leti 1938–1945 žrtev nacističnega terorja. Nekateri avstrijski nacisti in visoki SS funkcionarji so imeli vodilno vlogo pri množičnih pomorih v koncentracijskih in uničevalnih taboriščih. Med njimi je bil tudi avstrijski nacist slovenskega rodu **Odilo Lotario Globocnik** (1904–1945), ki je bil spoznan za vojnega zločinca. Klicali so ga Globus in je takoj po priključitvi Avstrije nacistični Nemčiji začel bliskovito kariero v SS. Bil je celo med predlagatelji ukrepov za učinkovito genocidno rešitev Judov v plinskih celicah in je odgovoren za pomore v taboriščih Majdanek, Treblinka, Sobibor in Belzec. Tesno je sodeloval z Reinhardom Heydrichom, ki je med dru-

gim vodil wanssejsko konferenco 20. januarja 1942, na kateri je bila sprejeta in zapečaten končna usoda evropskih Judov – *Endlösung*«, kar pomeni »dokončno rešitev« judovskega vprašanja. Na tej konferenci je sodelovala elita izbranih nacističnih funkcionarjev iz najožjega kroga Adolfa Hitlerja. Zapisnikar ni bil nihče drug kot Adolf Eichmann. Po italijanski kapitulaciji leta 1943 je Globocnik kot višji vodja SS in policije v operacijski coni Jadransko primorje izvajal holokavst in bil vodja uničevalnega taborišča Rižarna.

Avtorji razstave so seveda izpostavili tudi čas pred letom 1938 in se osredotočili na obdobje med leti 1934 do anšlusa, torej do priključitve Avstrije k Hitlerjevi Nemčiji spomladi 1938. To je bilo obdobje avstrofašizma, avtoritarne sistema, ki je temeljil na političnem katolištvu in bil pod velikim ideološkim vplivom italijanskega fašiz-

ma. Avstrijski monarhisti, klerikalci in drugi konservativci so pred tem v obo-roženem spopadu zmagali, odstranili socialdemokrate kot največje politične tekmece in vzpostavili avtokratsko vladavino. Takoj so tudi prepovedali nacionalsocialistično stranko, zgovornico združitve z Nemčijo, ki je takrat že bila Hitlerjeva (konec januarja 1933 je postal nemški kancler). Zgodovinarji so šele pred kratkim prvič znanstveno obdelali obsežen arhiv Zbornice likovnih umetnosti rajha, kar je bilo izredno zahtevno delo in ga postavili na ogled javnosti. Ta je več kot zanimiv in predvsem nadvse poučen tudi za današnji čas.

12. marca 1938 je okoli 68.000 nemških vojakov in policistov, deloma obo-roženih s težko oborožitvijo, vkorakalo na ozemlje Avstrije. Dan pozneje, torej 13. marca 1938, je avstrijska vlada sprejela zakon o »ponovni združitvi Avstrije

Hiša umetnikov na Dunaju, 1938 (foto: Avstrijska nacionalna knjižnica).

z *nemškim rajhom*«. S tem se je končala prva avstrijska republika. Po priključitvi Avstrije tretjemu rajhu je bil vzpostavljen nacistični sistem, v katerem so dobili vodilno vlogo avstrijski nacisti. Mnogi med njimi so se »še posebej izkazali«. V času nacizma so lahko ustvarjali samo še umetniki, ki so bili člani zbornice; članstvo je bilo onemogočeno osebam judovskega porekla in vsem politično drugače mislečim ustvarjalcem, ki jih je nacizem preziral in jih postopoma tudi vse bolj preganjal. Še posebej so bili na udaru predstavniki umetniške avantgarde. Obiskovalci na razstavi torej dobijo popolni vpogled v umetniško obdobje, ki so mu izraz do ločale politične strukture, ter posledice vsiljenega usklajevanja na področju upodabljačih umetnosti.

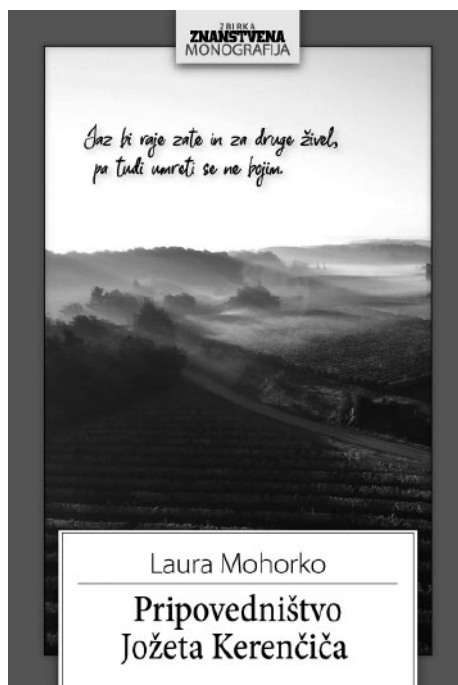
Marjan Toš

LAURA MOHORKO: PRIPOVEDNIŠTVO JOŽETA KERENČIČA.

Kulturni center, zavod za umetniško produkcijo in založništvo, Maribor 2021, 154 str.

Pri založbi Kulturni center Maribor je izšla knjiga *Pripovedništvo Jožeta Kerenčiča* avtorice Laure Mohorko. Knjiga temelji na predhodnem magistrskem delu avtorice na Filozofski fakulteti v Mariboru iz leta 2015 in ni samo zanimivo, pač pa tudi izvirno delo. Knjigo je uredila dr. Mojca Tomišič; lektorica je bila Nina Ditmajer, recenzenta pa dr. Jožica Čeh Steger in Tonček Luskovič. Fotografijo za naslovnico je prispeval

Denis Žuran; oblikoval jo je Peter Dobaj, ki je bil tudi avtor grafične zasnovane knjige. Za prelom in oblikovanje je poskrbel Jurij Moličnik; fotografije sta prispevala Denis Žuran in Laura Mohorko. Novo knjigo so predstavili v Pecnici, v kraju, kjer je bil Kerenčič jeseni leta 1941 izdan in aretiran ter odpeljan najprej v ptujske in nato v mariborske zapore, kjer je bil kot talec ustreljen.

Jože (Janko) Kerenčič se je rodil leta 1913 v številčni kmečki družini v Jastrebcih v Slovenskih goricah. Osnovno šolo je obiskoval na Kogu, nato pa nadaljeval šolanje na učiteljskišči v Mariboru. Že v Mariboru se je vključil v napredno mladinsko gibanje. Leta 1933 se je vpisal na študij pedagogike in slavistike na Filozofsko fakulteto v Ljubljani. Postal je član Komunistične partije in deloval v naprednem študentskem gibanju in v študentskem klubu *Njiva*